

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül első országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt kétszáz szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961 sz. intézendők.

Előfizetési felhívás.

Lapunk egy félévi pályafutásának végéhez közeledvén, a július—decemberi félévre előfizetési felhívásunkat ezennel megújítjuk.

Az eddig megjelent számokból a nagyérdemű olvasó közönség megítélheti, hogy programunkban kifejezett ígéreteinknek mennyiben tettünk eleget; lapunk irányára, szellemére, értékére biztos következtetést vonhat. Annálfogva újabb és más ígéretet nem teszünk mint azt, hogy felállított programunkhoz hívek leszünk s azon törekszünk, hogy kitünő munkatársaink segélyével lapunkat minél tartalmasabbá és tanulságosabbá tegyük.

Ha a t. olvasó közönség lapunk fenmaradását óhajtja, tisztelettel kérjük az előfizetési pénznek mielőbbi beküldésére a szerkesztőhöz. (Nagy-Péterfia 961. sz. a.)

 Az előfizetési pénz mint eddig **egész évre 6 frt, félévre 3 frt.**

Debreczenben, 1879. június 3.

Joó István,

felelős szerkesztő és kiadótulajdonos.

A vallásszabadság és polgári házasság.

(Folytatás.)

A vallásszabadsághoz tartozik:

5. Az egyháznak azon joga, hogy a gyermekek és ifjuság neveltetéséről, tanításáról gondoskodják, s e végre iskolákat állíthasson s tarthasson fenn.

Ezen jogot mindenki elismeri, de annak körére nem egyenlők a vélemények. Vannak tudósok és paedagogusok, akiknek nézete szerint az egyházakat természetszerűleg megilleti a gyermekek és ifjak vallásos neveltetéséről való gondoskodás joga, de a valláson kívül egyéb tantárgyaknak oktatása, népies és tudományos intézetek állítása, fentartása, a tanügyi törvényhozás és kormányzás kizárólag az állam jog- és hatáskörébe tartozik. Így gondol-

koznak általában véve azok, kik a culturállam eszméjéből indulva ki, a nevelés- és oktatásügy tekintetében is mindenhatósággal kívánják az államot felruházni, vagyis a tanügyet állami monopoliommá akarják tenni, — sőt e nézet pártolói az egyházakat s az egyházi tanítói elemet az oktatás és iskola köréből végleg kiszorítani törekednek. E törekvésben részint féltékenység részint bizonyos revanche-politika nyomai észlelhetők némely egyházak ellenében, melyek századokon át saját önző céljaikra igyekeztek az iskolákat felhasználni s azok által az állam szabadsági törekvéseit parallelizálni jogosultaknak érezték magokat, az egyház és állam-érdekeit egymással szembeállítván vagy annak javait és érdekeit ezeknek felibe helyezvén. Az államnak culturfeladatát s ebből kifolyólag a tanügyre való befolyását csak azok tagadhatják, a kik az államok souverain jogait elismerni nem akarják, vagy épen az egyházat valamely el nem fogadható dogma értelmében az állam felett állónak tekintik. Az ilyenek magoknak tulajdonítsák, ha az állam a maga hatalmára féltékenyen, görcsösen ragaszkodik jogaihoz, s talán olykor tulságba is csapát. Különbben a szabadságnak, az erők mindenoldalú fejlődésének, a haladásra nézve oly üdvös szabad versenynek a tulzók sem ott sem itt nem tesznek jó szolgálatot.

A másik nézet az egyháznak az ifjuság nevelése körüli jogát sokkal szélesebb körre terjeszti ki s megengedi, illetőleg követeli, hogy az egyház az ifjuságnak ugy vallásos mint tudományos képzéséről gondoskodják, e végre nép- és tudományos iskolákat állítson, azokat a szükséges tanerőkkel ellássa, azokban a tanítás és tanulás rendjét és módját stb. meghatározza, tehát azokra nézve törvényhozási és kormányzási jogot gyakorolhasson. — E nézet az egyházakat az iskolák tekintetében is teljes tökéletes autonomiával ruházza fel, melyet az államfő felügyeleti joga korlátoz csupán. E nézet uralkodik különösen a magyar protestánsok között,

kik az iskolai önkormányzatot és törvényhozást a vallásszabadság lényeges részének tartották és tartják ma is, s annál fogva iskolai önkormányzatok háborítását úgy tekintették, és tekintik mint vallásuk szabad gyakorlatában való háborgatásukat. E felfogás bizonyítására a protestáns közvéleményen kívül számos okmányra és tekintélyre lehetne hivatkoznom, de ezuttal megelégszem egy pár fontos és jellemző nyilatkozat idézésével. „Az evangyeliumi iskolák Magyarországon az evangyeliumi egyházhoz a legszorosabb kötélekkel vannak kapcsolva és a zsinati kanonokban az egyház veteményes kertjeinek (seminaria) nevezték azokat bölcsen. Annyira esztelenek nem vagyunk s törvényeink és alkotmányunknál fogva, Istené legyen a dicsőség, nem is lehetünk, hogy a vallás, a közálladalom, az ifjuság s magának az egyháznak romlására . . . az iskolákat az egyház kebeléről letépjük s a nevelésnek vallásos mozzanatát megöljük stb. (Klein tentamen juris ecclesiastici evangelicorum. Lipsiae 1844. 216. l.)

A másik nyilatkozat ennél még sokkal határozottabb s fontosabb, mert az az 1868. évi XXXVIII. törvényzikkkel s ennek végrehajtása ügyében kelt miniszteri rendeletekkel szemben a tiszántuli egyházkerületnek álláspontját, az autonómiával való felfogását fejezi ki s a melyet a jelen alkalommal feljuttatni épen időszerűnek is tartok: „a magyar protestáns egyház, saját iskoláira vonatkozólag, a teljes tökéletes autonómiát vagyis az öntörvényhozási és kormányzási szabadságot, eleitől fogva a legujabb időkig, a szabad vallásgyakorlat elengedhetlen feltételének és oly egyházi belügynek tekintette, a melyre vonatkozólag az egyház körén kívül álló s az egyház által törvényesen nem választott egyének, hatóságnak, testületnek, tehát az ország törvényes fejedelmének és törvényhozó testületének is, törvényhozási, kormányzási, rendelkezési, s a legfőbb felügyelet természetes és törvényes gyakorlat szerinti körén tulterjeszkedő s az egyes lelkészekkel és gyülekezeti hatóságokkal — az egyházi főhatóság kikerülésével — közvetlenül érintkező rendszeresített és folytonos felügyelési jogát soha el nem ismerte, sőt az ellen folyvást tiltakozott; stb. (l. Egyh. ker. közgyül. 1869. évi 203 sz. határozatát.) — Azonban ezen felfogáson épen az 1868. évi XXXVIII. t. cz. többrendbeli intézkedéseivel rést ütött, s a hivatolt fontos határozat s az ennek alapján szerkesztett felirat ama törvényzikknek sérelmesekül kimondott pontjai módosítására alig volt befolyással sőt a népiskolai hatóságokról hozott 1876. évi XXVIII. t. cz. az ama határozatban ki-

fejezést nyert autonómiát még szűkebb korlátok közé szorította, a tanfelügyelők jogait a felekezeti népoktatási intézetekkel szemben részletezte s igen sokban bővítette. — És különös, mintha kimerültek, elfáradtak volna a protestánsok, vagy mintha semmit sem reménylettek volna, ez utóbbi t. cz. ellenében szenvedőlegesen viselték magokat. Valljuk meg őszintén, hogy ama kissé tág felfogás az iskolai autonómiáról inkább hagyományos mint minden részleteiben szigoruan törvény által biztosított volt; ama felfogás hasznunkra volt az üldözések és szorongatások napjaiban; mint az apákról reánk szállt nézet szent volt az előttünk, mint erősséghez, bevehetetlen bástyához ragaszkodtunk ahhoz ki öntudattal, ki ösztönszerűleg; tiszta, bölcs és határozott látkört nyújtó volt ama felfogás, cselekvésben és eljárásban minden zavartól és bizonytalanságtól megóvott az bennünket épen azon korban midőn a nem felelős és nekünk egyáltalán nem kedvező kormány igen könnyen autonómiánk életerét metszhetné volna el a nélkül, hogy minden egyes esetben positiv törvényre hivatkozhattunk volna törvénytelen vagy épen erőszakos intézkedéseivel szemben. Az 1606. évi bécsi és 1645. évi linzi békekötések s azon 1608 és 1647. évi törvényzikkelyek, melyekben e békekötések pontjai befoglalva vagy épen magyarázva, bővítve vannak, a vallásszabadságról s ennek némely tartozékairól: templomokról, harangokról, temetőkről elég világosan szólnak ugyan de az iskolai autonómiáról mélyen hallgatnak. Azonban az iskolai autonómia annyira a vallásszabadsághoz tartozónak tekintetett, hogy az iskolákról úgy látszik, emlékezni feleslegesnek tartották. Állítottak és tartottak is a protestánsok e hazában nép- és tudományos intézeteket s ezekre nézve teljes tökéletes törvényhozási és kormányzási autonómiával bírtak, s e tekintetben nem háborgatattak, kivéven némely erőszakoskodásokat, midőn egyes főiskolák mint az eperjesi, sárospataki és szatmári bezárattak vagy javaiktól megfosztattak. — Nem lett volna csoda különben, ha a protestánsok és a kormány közegei között a leggyakoribb összeütközések példáival találkozánk is, mert az általános törvények és elvek főleg az elnyomásra és zaklatásra hajlandó kormányférfiaknak és uralkodóknak tág alapot szolgáltatnak az önkényes felfogásra és magyarázatra s innen kifolyólag soknemű méltatlankodásra és sérelmekre, mint ezt a tanügyet s illetve a népiskolai tanügyet önkényesen szabályozni akaró M. Terézia és II. József példái is eléggé igazolják.

Először az 1790|1. évi XXVI. t. cz. fejt ki, illetőleg próbálja kifejteni, hogy miben áll tehát az protestáns iskolai autonomia. És én kegyelettel álllok meg azon kor bölcs és nagy törvényhozói előtt, kik felfogásukat egész liberalitás-sal a protestánsok nézetére alapítva azoknak teljes tökéletes törvényhozási és kormányzási autonomiát biztosítottak. — Ugy látszik azonban, mintha az akkori országgyűlés csak ideiglenesnek tekintette volna a teljes autonomiát s annak teljes élvezetét addig erősítette volna meg, míg a tanügy tekintetében a kilátásba helyezett coordináció a törvényhozás által életbe nem lép. — Azon kor, midőn a francia forradalom Európaszerte felkorbácsolta a szenvedélyeket, nem volt alkalmas ily nagy fontosságú és különben is hosszas ideig tartó tanulmányozást követelő s az állam és a felekezetek békéjét valamint üdvös fejlődését biztosító törvények alkotására. Bölcs és jó akaratú dolog volt tehát a protestánsokat azon teljes autonomia birtokában hagyni inkább mintsem félszeg intézkedésekkel azok békéjét felzavarni s netalán a kormány erőszakos eljárásának áldozatul dojni őket. De hogy az 1790|1. évi országgyűlés a tanügynek törvényhozás általi rendezéséről, organicus törvények által leendő szabályozásáról és ennek szükséges voltáról meg volt győződve, mutatják az azon évi XXVI. t. cz. 5. §-ának ezen szavai „*az országos karok és rendek alázatos fölterjesztése nyomán, ő felsége által meghatározandó tudományok tanításának egyezményes sorrendje, azonban ezen (t. i. a protestáns) iskolákra is ki fogván terjesztetni, ide nem értvén a vallási tárgyakat, melyeknek minden vallásra nézve sajátjuknak kell maradni.*“ Ezen itt fentartott jogával élt a törvényhozás az 1868. évi XXXVIII. t. cz. alkotásában, mely által a népoktatás ügyét rendezte, — ezen itt fentartott jog az, melynélfogva a törvényhozásnak a közép- és felső-iskolák tanügyét is törvény által szabályozni s a protestánsokat a miniszter örökös experimentálásától és sérelmes rendeleteitől meg kell óvnia.

Csakhogy óhajtjuk, hogy a kormány és törvényhozás tartsák tiszteletben autonomiánkat; állítsák fel ugyan a közép és felső tanintézetekre a követelés minimumát, de ne alkossanak oly törvényt, mely ezerégu részleteivel intézkedési jogkört ad a miniszter kezeibe, aki önkényével és szükkeblüségével aztán vérig sértheti a protestáns öntudatot. Ha a törvényhozás korlátozza is módjával, az egyháznak az iskolai ügyre vonatkozó törvényhozási autonomiáját, az önkormányzás jogát hagyja meg sértetlen-ségében. Ám gyakorolja a kormány a legfőbb fel-

ügyeleti jogot a mi jogaink és vallásos érzelmeink kellő méltánylása mellett, de a felügyeletet ne tegye közép és felső iskoláink feletti rendőrködéssé, ne tegyen idegenekké saját hajlékunkban, mint az immár híres „Pontozatok“ sejtetni engedik a közoktatásügyi kormány szándékát.

E pontozatokra különben futólag némi észrevételet tenni el nem mulasztom.

(Folyt. köv.)

Néhány szó a zsinati előmunkálatok és azokra vonatkozó egyházmegyei vélemények tárgyában.

(Folytatás.)

A zsinati előmunkálatokban (27. §.) foglalt azon tervezetnek, hogy „lelkipásztor jelenléte nélkül, az esperest engedélyével, lehetne egyháztanács gyűlést tartani, sőt rendkívüli szükség esetén az egyházi főgondnokot is megbízhatja az esperest az elnöki tiszt teljesítésével,“ több egyházmegye köztük a *debreczeni* ellenmondott; határozottan hangsúlyozván, hogy rendes lelkész jelenléte nélkül, presbyteri gyűlés semmi körülmények között nem tartható. Mig már a *beregi* és *szatmári* egyházmegyék, a helyettes vagy időközi lelkészt feljogosíthatónak vélik a presbyteri gyűlések megtarthatására. Az *ungi* egyházmegye pedig azt mondja ki, hogy nemcsak a helyettes, hanem még a segédlelkész is mindenben helyettesítheti a rendes lelkészt.

A javaslat 29. §-a szerint „érvényes határozathozatalára legalább is a presbyterek felének jelenléte szükséges.“ — Ezt több egyházmegye töröltetni kívánja (*debreczeni, békésbányai* stb.) azon elvet mondván ki, hogy praesentes concludunt. Más egyházmegyék pedig a minimumot óhajtják meghatározatni; például a *máramaros-ugocsi* egyházmegye úgy vélekedik, hogy 5 tag jelenléte a legkisebb népességű anyaegyházban is megkívántatik. A *szatmári* egyházmegye ily módosítást ajánl: „érvényes határozatok hozatalára, hol 12 presbyternél több nincs, a presbyterek felének; hol 12-nél több van, ott azok egyharmadrészének jelenléte szükséges.“

A 31. §. azon tételét, hogy a jegyzőségre az elnökök egyike sem alkalmazandó, a tiszáninni egyházkerületből több egyházmegye kifogásolja, például az *alsó-zempléni* azon föltételhez köti, hogy *ahol csak lehet nem alkalmazandó*; az *ungi* pedig azt javasolja, hogy ahol alkalmas jegyző nincs, ott bizony a lelkész végezze a jegyzői teendőt is.

Az egyházkerületi közgyűlésnek adott azon jogot, hogy a segédlelkészek elhelyezéséről intézkedik, több egyházmegye: mint az *ungi, beregi* stb. az egyházmegyei közgyűlésre kívánja ruházatni. Az egyházmegyei gyűlés köréből pedig az egyházkerületi gyűlésekre küldendő képviselők választását egy némelyik egyházmegye (*nagybányai*) óhajtja kivételni s az erdélyi kerületben érvényben álló gyakorlat életbeléptetését kívánja; hogy t. i. az egyes presbyterumok válaszszák az egyházkerületi képviselőket. — S ezen képviselők is az egyháziak és világiak közül egyenlő számban választassanak és pedig 3 évre s minden 10 ezer lélek után egy képviselő választassék.

Az *egyházkerületi tanácsbírák* intézményét több egyházmegye u. m. *alsó-zempléni, beregi, szatmári, ungi, pápai* stb.

nem pártolja, s azok közül is, melyek annak életbeléptetését óhajtják, egy némelyik azon véleményben van, hogy azokat a tanácsbírákat nem a presbyteriumok, hanem az egyházmegyék választják. A békés-bánati egyházmegye pedig az egyházkerületi gyűlés választott tagjaira nézve azon javaslattal lép föl: hogy azok 6—10 évi időtartamra választassanak, úgy azonban, hogy 3—5 év múltán a választottak fele kisorsoltatik és új választás alá esik; az egyházkerületi aljegyzőket pedig ne az egyes presbyteriumok, hanem magok az egyházkerületi közgyűlések választják.

Az országos egyházi tanács szervezésének az eddig nyilatkozott egyházmegyék közül alig négy egyházmegye van határozottan ellene; alsó-zempléni, beregi, debreczeni, ungi; a többiek óhajtják azt felállítani, bárha kisebb apparátussal és szűkebb hatáskörrel, mint a tervezetben foglaltatik. Sőt még a javaslattal annyira ellenzéki állást elfoglalt ungi egyházmegye is érzi ilyesvalami országos hatóságnak szükségét, midőn azt indítványozza: hogy az 5 egyházkerület évenként egyetemes gyűlést tartson, a melyen a közös ügyek elintéztessenek; s ezen egyetemes gyűlés tagjai a püspökök és főgondnokokon kívül, az egyházkerületek által választott képviselők, olyformán amint ezen országos hatóság a testvér ágostai kerületekre nézve életbeléptettetett.

Az egyházi bíróságok közül természetesen azon egyházmegyék, melyek az országos tanács felállításának ellene vannak, az országos egyházi főtörvényszéket is kihagyatni óhajtják. Némely egyházmegye itt is kettős elnökséget sürget, mint a máramaros-ugocsi, ungi stb; más egyházmegyék pedig a pénzbírságra nézve vannak eltérő nézetben p. o. az alsó-zempléni egyházmegye határozottan ellene van a pénzbírságnak, nem különben azon büntetésnek is, hogy az egyházi hivatalnok egy helyről elmozdítottatik és más egyházközségbe tétetik át. A békés-bánati egyházmegye pedig az egyházközségi bíróság által kiszabható pénzbírságot, mely 5—10 frtig van megállapítva, emeltetni kívánja 5—50 frtig. Az alsó-szabolcsi egyházmegye az országos egyházi főtörvényszéket akképen óhajtja szerveztetni, hogy annak elnöke legyen az egyházi részről s azon kívül 4 egyházi és 4 világi választott tag.

(Vége köv.)

BELFÖLD.

Egy közérdekű ügy.

Hogy lelkészválasztási szabályaink mily hiányosak, a többek közt illusztrálja a következő eset:

A hiripi ref. egyházban f. évi márczius hóban meghalt az elagott lelkész, miről az esperesi hivatal azonnal jelentést is kapott, és az egyház hívei az ápril 1-ső napján tartott egyházmegyei gyűléshez a végett folyamodnak, hogy miután lelkészök az évi egyházlátogatás után halt meg s a Szentgyörgy napja már közel van, ők két kegyeleti évet óhajtának adni az özvegy lelkésznek, kérik ez óhajtásuk törvényes jóváhagyását és a mostani káplánnak ott maradását. De az egyházmegyei gyűlés törvényeink értelmében megállapítja, hogy bár sajnós, de a csonka év csak f. évi ápril 24-ig tart, s az özvegy kegyeleti éve 1880 ápril 24-én jár le, s ebben az értelemben mondja ki végzését, egyszermind kimondja azt is, hogy az egyháznak ismert elhanya-

goltatása miatt, s a hosszas idő alatt netalán bekövetkehető korteskedés elejét akarván venni, — a lelkészválasztásnak 2 hónap alatt meg kell történni, — a káplánnak addig ott maradása ellen — bár még most egy vizsgát sem tett s ideiglenesen van exmittálva — semmi kifogást sem tesz. Az egyház s különösen a felügyelő szomszéd lelkész nem nyugszik meg a végzésben, felebbezi a kegyeleti év ügyét az egyházkerületre a nélkül, hogy a választás további elhalasztását is kérné. Az egyházkerület nem tudom — mert még jegyzőkönyvét nem látam*) — micsoda indokból, a két kegyeleti évet az egyházmegye végzése ellen megadja az özvegynek, — a káplán leteszi Pesten az első vizsgát, — az egyházmegyei elnökség május közepén elrendeli a lelkészválasztást f. évi junius 8-ára. — A hiripi egyház hívei junius 2-án gyűléseznek s folyamodványt küldenek az esperesthez, hogy halasztassa el a lelkészválasztást szeptemberig, de az esperesti hivatal előbbi intézkedését vissza nem vonhatja. A kitűzött napon a választást ellenőrző küldöttség megjelenik Hiripen, s bár minden előleges utasítás kellő időben megadatott, a választásra — a szószékből kihirdetésen kívül semmi előkészület nem történt, még a szavazók sem voltak összeírva. Ezek összeírását a küldöttség azonnal elrendelte, a mi végre is hajtott. Közgyűlésben a szavazók névsora felolvastatott, a hibák kiigazítottak, a választási törvények megmagyaráztattak, minden rendbe jött, csak a legnagyobb kérdésnél a választásnál lett fennakadás, mert a közgyűlés kivétel nélkül, egyakarattal, többszöri felszólításra is azt nyilatkoztatta, hogy nem választ senkit; indokai: előbb a régi alapon levő fizetést akarják rendezni, és nem volt elég idejük a lelkészi kar között széttekinteni. Minthogy választási törvényeinkben ily esetre vonatkozó utasító szabály nincs: a küldöttség további teendője fennakadt, s jelentését az egész esetről az esperesti hivatalhoz betejestette. Hivatalosan az egész ügy így áll, most nézzünk kissé a függönyök megé.

A hiripi egyház hívei a még csak ideiglenesen exmittált káplánt megszerették, s óhajtották, hogy papjuk lehessen, ugyde első vizsgát sem tett, nemhogy a választhatóság feltételét a 2-ik vizsgát is letette volna. Akadt azonban egy jóakaró érdekelt egyén, ki azt a tanácsot adá, hogy kérjenek engedélyt két kegyeleti év adhatására, annak letelte előtt a káplán tul lesz mind a két vizsgán s megválaszthatják, addig pedig ha elrendelnék is a választást, egy vagy más ürügy alatt huzzák halaszszák, szükség esetén választásnak több ízben oly lelkészeket, a kiktől tudják, hogy nem fogadják el a választást, s így időt nyernek és célhoz juthatnak. A felügyelő szomszéd lelkész is nagyon egyakaraton van a hívekkel.

Feltenni a hiripi egyház híveiről azt, hogy szeretetből ajánlották volna a két kegyeleti évet — azért nem lehet, mert boldogult becsületes és hü lelkészöket még életében is sokszor bántották és elkeserítették, hát halála után miként lettek volna őszinte kegyelettel családja iránt, mely különben is már felnevekedett és részben önálló 4 gyermekből s egy öreg de egészséges özvegy nőtől áll. De meg a kegyeleti évdíj nem külön adomány, hanem a megválasztandó lelkész rendes fizetésének fele, melyet különben is meg

*) Azért mert az egyházkerület a hiripiek kegyeletes jóakaróját nem akarta megakadályozni.
Szerk.

kell fizetni, ebben a hiveknek semmi jóakarata sem nyilvánul. Szükségét látta az egyházmegye a mielőbbi lelkészválasztásnak pedig azért, mert az elhalt lelkész élte utóbbi két évében nyomorusága miatt alig szolgálhatott valamit, s legjobb akarata mellett sem volt képes egyháza ügyeit rendben tartani, a szomszéd lelkészek, tanítók segítettek rajta legtöbbször, káplánt sem kaphatott csak az utolsó két hónapban.

Félő, hogy a fizetés rendezés ürügye alatt is valami gyanus czél lappang, mert midőn a küldöttség megbízatásából kifolyólag e kérdést is felveté a közgyűlés előtt, s nyilvánkozattatta, hogy az új rendezéssel a régi fizetés értéke egy krajczárral sem csonkulhat, — mindjárt sopánkodtak, s úgy látszott, hogy reményökben mely szerint azt majd lejjebb szállíthatják — nagyon csalódtak és minden kedvök elment, mindössze azon kelletlen ígéretet tevék, hogy majd megkísérlik magok között újabb alapon és kulcs szerint a fizetés meghatározását.

A hiripi lelkészválasztás ügye jelenleg e stadiumon van, sokan kíváncsiak reá nálunk, miként fog tovább fejlődni. Itt a törvény hiánya az, hogy nem mondja ki határozottan, mennyi idő alatt kell a választásnak megtörténni, csak így szól: *a csonka vagy kegyeleti év letelte előtt*, itt tehát épen két évig lehetne kitenni az egyházat mindenféle tiltott üzemeknek; és arra az esetre, hogyha a hivek senkit sem választanak, nincs semmi szabály.

Elmondtam az egész ügyet részrehajlatlanul, az eljárások tüzetes bírálata nélkül, meztelenül, leginkább azért, hogy választási törvényeink egyik hiányára mutassak.

Videant consules!

X.

A debreczeni reformált egyházban a presbyterium választás ügye.

Érvényben álló egyházi rendtartásunk szerint, a debreczeni ref. egyházban az egész presbyterium 3 évenként változás alá esik. És miután az 1876. évben választott egyháztanács megbízatása, a jelen év junius havával lejár és megszűnik: a múlt hóban megtétettek a kellő intézkedések a presbyterium újból alakítására nézve, az eddigi eljárás és gyakorlat szerint, t. i. a szavazati iverk kiosztattak s azok egybegyűjtésére és összeszámítására főutczánként bizottságok nevezettek ki stb. — A szavazati iverk jelenleg is úgy állítottak ki, a mint már más 2 ily alkalommal gyakoroltatott, hogy t. i. azokra a volt presbyterek nevei mind kinyomattak, tehát eltérőleg az egyházi belrendtartás szabályainak 4 §-ától, mely azt tartalmazza, „hogy minden választási joggal bíró egyháztagnak, a szavazati iverre az általa presbyternek óhajtott 180 egyén nevét fel kell írni.“ De ez egészen a szavazás megkönnyítése czéljából történt így, hogy a választók tudják magukat tájékoztatni, ismerjék, hogy kik voltak eddig a presbyterek; s ezen eljárás az idézett §. intentiójával nincs ellentétben, mert ezen szavazati iverk kezelésére nézve utasításul adott a választóknak, hogy az a series csak tájékoztató, egészen rajtuk és szabadságukban áll azokat a presbytereket mind, vagy csak részben kihagyni s helyettök másokat választani. Ez tehát meggyőződés szerint, igen tisztességes eljárás volt; távolról sem viselhetette az magán

a kényszer vagy ráerőszakolás színét, miután mindenkinek meg van adva korlátlan választási szabadsága, hogy azt miként használja fel, az egészen belátásától függ. — S a szavazati iverk ily modorban kiállítását a gyakorlat czélszerűnek is igazolta, mely a szavazati eljárást sok tekintetben megkönnyítette; mert azt még is csak be kell bárkinek is ismerni, hogy 180 egyén nevét, akik valójában igazi hűséggel, benső egyházi szeretettel méltó tagjai lehessenek a presbyteriumnak, nem oly könnyű dolog összeállítani; míg így ha látom, hogy kik voltak a legközelebbi presbyterium tagjai, végig megyek a sorozaton s akik az én ítéletem és fogalmaim szerint nem érdemlik, hogy ily nemes tiszttel megbízattassanak, tehát azoknak neveit lehuzva, helyökbe oly egyéneket irok be, kik az én meggyőződésem szerint alkalmasabbak és képesebbek.

Továbbá ily nagy népességű egyházban mint a debreczeni, hogy az előmunkálatok, melyek a szavazatok összeszámításában állanak, megkönnyíttessenek, a mint már érintém, főutczánként a presbyterek közül bizottságok szoktak az egyháztanács által kineveztetni; mely bizottságok elnökeinek házánál kell a szavazati iverket az egyes egyháztagoknak személyesen beadni, s ezen bizottságok azokat aztán rendszeresen összeállítják, azokról jelentést terjesztenek az ugynevezett központi bizottsághoz, a mely van hivatva az utczai szavazatok eredményét csoportosítani s az ujonnan választott presbyterek névsorát megállapítani s az egyháztanácshoz beterjeszteni. Az eljárás jelenleg is így történt, a szavazatok beadattak az utczai bizottságokhoz, hanem már a szavazás folyama alatt látván azt a bizottságok, hogy igen sokan az egyháztagok közül a kiosztott iverkekkel szavaznak ugyan, de azokon a volt presbyterek nevei egész tömegében lehuzatván, mind a 180 név újból van nyomatva vagy autographirozva; és miután ezek a nyomatott iverk mind egy gyárból kerültek ki: tehát elhatározták, hogy azokat a számításnál nem veszik figyelembe, összecsomagolva beadják a központi bizottsághoz, hogy az intézkedjék és határozzon felettök.

Előre kell még bocsátanom, hogy a jelenlegi presbyteriumban, melynek ideje immáron kitelt, ha a presbytereket politikai hitvallásuk szerint osztályozzuk, igen nagy többségben vannak a szabadelvű párthoz tartozó egyének; Debreczenben pedig a múlt évben lezajlott követválasztások alkalmával — a mint közönségesen tudva van — a függetlenségi politikai párt jutott tulsulyra és erőre; és miután az is kétségtelen, hogy az ugyancsak a múlt évben megtartott városi tisztújítás, a függetlenségi pártra nézve épen nem mondható kedvező lefolyásnak, tehát nevezett párt azon czélt tűzte ki maga elé, hogy az egyháztanácsot csekély kivétellel a maga pártemberei közül alakítsa meg s az egyházi hivatalokba is egy két kivétellel ugyanazokat ültesse be. E czélnak elérésére aztán mindent el is követett, s azok az autographirozott és nyomatott szavazati iverk csakugyan mind is a függetlenségi politikai párthoz tartozó egyháztagok által adattak be.

Miután azonban a függetlenségi párt emberei megtudták azt, hogy az utczai bizottságok a nem kézírással betöltött iverket félreteszik, panaszszal járultak e hó 8-án a debreczeni egyház egyik elnökéhez Révész Bálint püspök urhoz, hogy mindazt akadályozza meg. Természetesen illető

*

püspök ur, aki épen az előtte való nap érkezett haza a fővárosból — hova hivatalos kötelességéből folyólag kellett eltávoznia, — csak azt felelhette, hogy majd ha az utcai bizottságok jelentéseiből az ügyállásról értesülni fog, igyekeznek az igazság és méltányosság elvei szerint járni el és megoldani a felmerült kérdést. Többet nem mondhattott s józanon a hozzá folyamodók sem várhattak többet, jól tudván azt, hogy egyházalkotmányunk elvei és szabályai szerint a püspök is csak a törvény korlátai között intézkedhetik, föltétlen rendelkezési joggal nem bírhatván. De meg hol van olyan felsőbb bíróság vagy hatóság, mely az ügyek menetébe már előzőleg, az alantas hatóság intézkedése előtt belenyúl, magának szabadságot vehetne? — Ellenkeznek az az alkotmányosság fogalmával és csak zűrzavart és rendetlenséget idézne elő az igazságszolgáltatásban.

És itt ezután mi történt? Alig mult el egy pár nap, már gyanúsító czikkek jelentek meg a helybeli „Debreczen,” a fővárosi „Pesti Napló,” „Egyetértés” stb. hasábjain, melyekben érzékeny panasz emeltetik a jelenlegi presbyterium önkénykedése ellen, keserű vád, erős szemrehányás intéztetik főképp a püspök ur személye iránt; sőt nem átalotta egy némelyik lap ezen alkalmat felhasználni arra is, hogy őt mint a rendetlenségek szitóját, egyházi botrány előidézőjét, alacsony észjárással és még alacsonyabb eszközökkel működő szabadelvű párti kortesvezért tüntesse fel az összes hazai közönség előtt. Mindenféle fuvják a trombitát, szól a harsona és a nagy dob, árlejtés tartatik egy becsülettel működő, munkakörét igazi hűséggel, nemes buzgalommal betöltött férfinak egész multja felett. Vajjon mire való mindez? Vezethet-e az ily eljárás biztos és megnyugtató eredményre? De meg nem visszás dolog-e, hogy épen azon egyének, kik mint politikai párt a teljes szabadságot hangoztatják minden téren, kényszeríteni akarják a törvényes rend és korlát áthágására, az egyházi alkotmányos elvek féltételére egyházunknak egyik vezérét és fejét? Vajjon ily eljárást látva nem adhatunk-e aggodalmunknak és tünődéseinknek Izsák pátriárcha szavaival ily kifejezést: a hang a Jákóbé, de a kezek az Ézsaué.

Nézetem szerint nem tettek hasznos szolgálatot az ügynek, kik azt mielőtt még tárgyalás alá került volna, már dobra ütötték, tömeges gyanúsítás és rágalmazás kíséretében; és nem hiszem, hogy a függetlenségi párt nagy többsége is helyeselné és osztaná az eljárást, a mint az a sajtó útján megindított. — A püspök urhoz folyamodott igen tisztelt egyének tartoztak volna egész nyugalommal bevárni az események fejlődését s váddal csak akkor lépni fel, midőn arra már joguk lehetett volna; de így egyelőre bizalmatlanságból gyávaságot, részrehajlást tételezni fel, s meghurcolni méltatlanul azt a férfit, ki irányában még jun. 8-án szintén hizelgésig menő nagy szavakban adtak kifejezést állítólagos őszinte ragaszkodásuknak: ez alig ha nyílt és egyenes eljárás; és én megvallom, várva vártam, hogy majd csak emelkedik épen azon egyének részéről egy tiltakozó hang, a megindított gyanúsítás és rágalmak ellenében. De mind hiában!

Lássuk már most tovább, hogy mi lett ezen tévesztett föllépésnek és eljárásnak az eredménye? A dolgok menetét épen nem siettette, mert a püspök ur csak akkor tehet az ügy érdemében valamit, ha a központi bizottság működését meg-

kezdheti. Az pedig a mint a helyi körülmények engedték, csak is a napokban ülhet össze. De talán meg lett azon hatása még is a hirlapi lármának, hogy a püspök ur meg van félemlítve? A kik ismerik közelebbről a mi érdemes püspökünknek életét és működését, bizonyoságot tehetnek, hogy az ilyesféle törekvés mind hiába való. — Igaz, hogy már a természettől igen érzékeny szivvel van megáldatva s talán a szenvedések és csapások mélyebb nyomokat hagynak hátra lelkében mint igen sok más vérmérsékletű egyéneknél, de az elvek harczában mindig rendületlen és szilárd volt, a mint azt közpályájának több kimagasló pontja, mindenféle tanácskozások menete, melyekben részt vett, az egyházkerületi, egyházmegyei és konventi gyűlések oly fényesen igazolják. — S legyenek meggyőződve azok az igen tisztelt egyének, kik a dolgokat mind így előkészíteni szükségesnek tartották, hogy bosszu vagy keserűség távolról sincs lelkében irányukban, egyedül a fájdalom érzete maradt hátra. De még is lett ám valami eredmény? és ez az, hogy a hazai sajtóban úgy lett feltüntetve az egész esemény, mint valami botrány a debreczeni egyház életében, a hol párt-viszály, egyenetlenség dül s egyházunk immár bomlásnak indult, mert mintegy 2000 egyháztag készül abból kiválni, megunva a szabadelvű párt önkénykedését az egyházi téren is. Holott a dolog egészen másképp áll: a presbyterek választásából politikai pártkérdést maga a függetlenségi párt csinált s hogy egészen olyan egyénekből alakíthassa meg az egyháztanácsot, kiket a maga embereinek tarthat és a kikhez egész bizalommal viseltetik: tehát előzőleg egy tekintélyes számból álló bizottságot választott tervének keresztül vitelére, a mely bizottság tagadhatatlan, hogy erélylyel és buzgósággal mindent el is követett, sőt a tulbuzgóságtól hajtva annyira elment, hogy a szavazati iverket, melyek az egyháztanács által kiosztattak voltak, pártukhoz tartozó egyházköz-ségi tagoktól beszédette, s hogy annyival egyöntetűbb legyen az eljárás, biztosabb a szavazás eredménye, tehát a beszédett iverk egy részét autographiroztatta, más részét nyomatta. — Továbbá a jelenlegi presbyterium tagjai iránt való bizalmatlanságának is erős bizonyítékát adta a függetlenségi párt az által, hogy az utcai bizottságokhoz a maga részéről bizalmi ellenőrző férfiakat küldött ki, a mi mindenestre ismét tulhajtás és keserűség előidézője lett. Határozottan tagadom, hogy presbyterium választásánál ilyen-féle eljárásra, bármiféle politikai párt is szabadságot vehetne magának jogosan!! Hiszen azok az utcai bizottságok anélkül is úgy voltak az egyháztanács részéről már megalkotva, hogy azokban a presbyterek politikai pártszínezetet tekintve, mindenik pártból voltak. De így kellett mindennek történni, hogy annyival nagyobb legyen a kihívás, ellenségeskedés és dacz. Hát a szabadelvű párt emberei mit tettek kértheti az olvasó közönség! bizonyára semmit; mert nemcsak, hogy semmi megállapodás nem történt kebelében a presbyterium újból alakítására nézve, sőt oly nagy közömbösséggel viseltetett az egész ügy iránt, hogy szavazatait is nagyon gyéren adta be. A mi mindenestre erős hiba.

De hát miképen lesz már most a kibontakozás, mik lesznek a teendők? Igénytelen nézetem szerint a dolgok ily állásában akár azt mondja ki az egyháztanács, hogy csak a kézírással ellátott szavazati iverk az érvényesek, akár pedig azt, hogy a nyomtatott iverk is mind számításba veendő, természetesen miután már pártkérdéssé van kinövesztve az ügy: valamelyik fél nem leend megeléged-

ve s felebbezéssel él, a mikor egy hosszadalmas pernek nézünk elé, melyben először az egyházmegyének kell vizsgálatot tartani s azután úgy itélni; ha az egyházmegyei határozattal sem lesz valamelyik fél megelégedve a mi pedig kétségtelen, az egyházkerület lesz hivatva a döntő ítéletet kimondani s azon időig folytonos zaklatásban és izgatottságban lenni az egyháztagoknak, bizonyára ez nem szolgálhat az egyház jólétére és előnyére. Hogy tehát ezen elkeserítő perlekedésnek és viszálykodásnak eleje vétessék, kellő önmérséklettel és higgadsággal kell az egyháztanácsnak eljárni, a teendőket meghatározni; ennél fogva figyelembe véve azt, hogy itt a választásnál sok rendellenesség, tulhajtások és visszaélések követték el; figyelembe véve, hogy többen szabadválasztási jogukban akadályozva lettek, a midőn az akaratuk ellen rájuk vitt s már betöltött ívekkel kellett szavazniok, s ez eljárás ellen felszólamlás és tiltakozás is adatott be az utcai bizottságokhoz: tehát a megejtett választás érvénytelennek mondassék ki s az új választásra tűzessék ki kellő határidő, hogy a szavazatok gondosan elkészíthetők legyenek; egyszersmind miután kétségtelen, hogy az ilyen nyomtatott ívekkel könnyebben üzhető korteskedés és viszsaélés, idéztetik elő tehát jövőre csakis kézírással betöltött ívek fogadtassanak el. Jó volna már most ez alkalommal arra nézve is intézkedni, hogy az egyháztanács legalább 6 évre választassék oly formán, hogy a 180 presbyternek fele 3 évenként mindig választás alá essék. Ezen intézkedés által nem lesz kitétetve az egyház oly nagy megrázkódásnak, mintha például olyan felfogás és nézet kerül felszínre, hogy egyszerre egyidőben némelyek az egész presbyteriumot kiakarják seperni és egészen újat alkotni, mert így 90 tag mindig benmarad a kik már az ügyek folyamatával és menetével ismerősök. — Mert bármennyi jóakaratot és buzgóságot feltételezzünk is azon 180 új emberről, akik mint egészen ismeretlenek az egyházi ügyekkel ülnének be a presbyteri székekbe, bizony az egyház közérdekei erősen megéreznék azt. Tegyük fel például, hogy a jelenlegi egyházi hivatalokba mind új egyének választatnának: nem kevés zavar, tévedés és hiba állhatna elő az egyház pénz ügyei, levéltára stb. körül, merőben a tájékozatlanság miatt; bármily nagy lenne is különben az új hivatalnokok buzgalma és lángoló egyházszeretete.

Értsük meg egymást, legyünk engedékenyek és békeségszeretők. Mi a volt presbyterek, kiktől a bizalom a szavazatok nagy többségét véve tekintetbe, csakugyan elfordult, hagyjuk oda a tért s engedjünk hivatottabbaknak helyet, tudván azt, hogy a bizalmat kiereszokolni nem lehet vagy ha kiereszokoltatik is, de nincs benne nagy köszönet; nem illenék az önértetünkhöz, hogy 3—400 szavazatra támaszkodva tartjuk meg presbyteri székeinket midőn tudjuk, hogy 1500 vagy még több egyháztag is eltávolíttatásunkat kívánta; de azt mondhatjuk, hogy sokan öntudatlanul tették azt, ráhajtásból és kényszerítésből. Elismerem, hogy nagyon sok szavazat annak alapján adatott be, s épen azért miután azok kik öntudatosan szavazhattak volna, magukat távol tartották, meg kell még egyszer kísérteni, hogy van-e bennünk igazi érdekelttség és ügyszeretet.

Elmondtam őszintén és leplezetlenül az ügyek állását, egyedül a tárgy nagy fontossága és komoly vóltától vezérel-

tetve, hogy a távollevők is megítélhessék a dolgok itteni folyását s megítélhessék, hogy politikai pártérdek viszi a főszerepet; és különösen, hogy a vádolt és meghurczolt püspök ur személye egészen ártatlanul van belevonva az ügybe és sárral megdobálva. De hiszen a magasba a fejünk fölé hányt kövek reánk hullanak vissza s magunkat sérthetjük meg általuk; a kemény kőszoborról visszapattannak a rágalom nyilai.

A békesség Istene legyen velünk.

Debreczen, 1879. jun. 18.

Tóth Sámuel,
presbyter.

KÜLFÖLD.

Róma. A katolikusok Rómában husvét utáni vasárnapon április 20-án nagy demonstratiót csináltak a pápa által kevéssel azelőtt pogányokhoz hasonlított protestánsok ellen. A demonstratio eredete az volt, hogy az evangélikus lelkészek egyike ottani szokás szerint falragaszon „konferenciát” hirdetett ezen téma fölött „Mária Isten anyja, vagy napjaink legnagyobb eretneksége,” melyben kifejtette, hogy Szűz Mária a szentírás szerint csak Jézus emberi természetének volt anyja s a bibliában és a legrégebb keresztyén korban sehol Isten anyjának nem neveztetett. Csakhamar ezután Róma minden templomajtaján nagy plakátokon e szavak voltak olvashatók: — „Éljen Szűz Mária, Istennek az anyja, kit a hitetlenek káromolnak,” s minden jó katolikus föllett hiva egy a Santa Maria Maggiore templomhoz indulandó nagy processióban részvételre április 20-ra, valamint a város kivilágítására, hogy a szent város kiengesztelje Máriát a protestánsok által elkövetett káromlások miatt.

A nevezett nap reggelén mintegy 15,000 ember jött össze s vonult processióban a nagy bazillkához s este itt-ott ki is voltak világitva egyes házak ablakai. A nyugalom és rend azonban sehol meg nem zavartatott. Az „Unità Cattolica” ápr. 23-án igen érdekes szavakat irt ez alkalomra, melyek sajátlagos fényt vetnek XIII. Leo pápa azon nyilatkozatára, melyben ő a protestantismust a pogánysággal hasonlítja össze: — „A zarándokolás a legfényesebben sikerült . . . Róma nem maradt Efézus háta mögött az Isten anyja iránt mutatott tiszteletben s dicsőségének hirdetésében ellenségeinek rágalmazásaival szemben. A tegnapi nap legszen- tebb anyánk cultusának történetében a legfelségesebbek egyike gyanánt fog feltűnni.” Azon istenanya, kinek tiszteletére az efézusbeliek mintegy két óráig kiáltoztak (Csel. XIX. 34.) tudvalevőleg nem a keresztyén Mária volt, hanem a pogány Diána. Különös dicsvágy arra törni, hogy ne maradjon az ember az ily efézusi hódolók háta mögött! (Cs.)

A vasárnapügyet illető külföldi irodalmi mozzanat.

A vasárnapot megszentelő helvét társaság választmánya 1878. október 2-án évi értekezést tartván, ez alkalommal a társaság derék elnöke Lombard Sándor egy, a helvéta ügybarátokhoz intézett felhívó beszédet tartott, s e beszéd „Die Sonntagssache” czim alatt Schaffhausenben Mann Károlynál mindjárt kinyomatott s a külföldön elterjesztett; de nagyon méltó, hogy azt ne csak a külföld ismerje, hanem mi is megismerjük, és épen e becses „Protestáns Hetilap” egy vagy

két hasábjain. Miért is e célra egész tisztelettel kérek itt egy kis helyet.

E kis, egy jó predikációnak épen beillő német beszéd, nem tudósítás vagy előadás, hanem valódi s meleg szónoklat a vasárnapügy mellett. Rövid tartalma a következő.

A szokott „Uraim és hölgyeim“ megszólítás után beszédét L. S. így kezdi: „Egy híres genfi, kinek nem rég nagyon tul a rendén tömjéneztek, de akit téves élete s tévtanai daczára sem lehet nagyon kicsinyelni — Rousseau — „Levelek a hegyen“ című műve előbeszédében, saját tanait mintegy megtámadva így szól: „Aki az igazságot érezi, nem óvhatja meg magát, hogy azt ne tisztelje; s aki az iránt közőnyös, nem ismeri azt.“

Vajjon, az a közőny, melylyel sokan az ő buzdításait veszik, az igazság nem ismerésére vezethető-e vissza? Vagy talán az előítélet következménye, miszerint őket sokan tulzással s fanatizmussal vádolják, midőn a test természeti szükségere utalva s az Isten törvényére hivatkozva, a vasárnap megszentelését s nyugalmit sürgetik. Ki tudja! — Vagy talán rajoskodóknak tartjuk őket, amiért azok iránti érdeklődést akarnak felkeltetni, akik, önző civilisatio követelése miatt, megvannak fosztva azon jótéteményektől, melyeket Isten mindeneknek rendelt.

Legyen! Mindez elnevezések és még más udvariatabbakk is őket nem érdeklik: oly igaz, jogos és szentnek tartják az általuk védett ügyet, hogy azokat tiszteleti czimül fogadják. Hirdeti most is — amiért hivatott — azon sokaktól félreismert igazságot: „Minden keresztyén kötelessége a hetedik nap megszentelt nyugalmit megtartani; köteles oda törekedni, hogy aki tőle függ, élvezhesse ugyanazon nagy jót. Jaj azoknak, kik ezen isteni törvény alól magukat kivonni törekednek.“

Isten irgalma elhalaszthatja a büntetést, melyre e felleges törvény áthágása méltó; de egykor eljő a nap, melyen a bűnöst eléri a csapás, — a melyen az anyagi élet, hasznot hajhászó, Istennel nem gondoló, vasárnap nélkül élő sokaság azokban találja legrettenetesebb ellenségeit, kiket a pénz hatalma által szolgálásra vetett. Épen ezek szólhatnak így egykor ő hozzájuk: „A hajdani egyiptomi példájára s minden lehető ürügy alatt hajlandók és készek voltak legalaposabb jogainktól megrabolni. Igyekeztek, hogy lehetetlené tegyék a szent ünneplésben részt vennünk, s így szólottatok hozzánk, mint Faraó az izráelitákhoz: „*MenjeteK dolgotokra s végezzétek napi munkátokat.*“ Nem keményítettétek meg magatokat, mint Faraó, az égi intő szózatra, mely lelkiismeretökben az új rabszolgaság áldozatai érdekében felhangzik?!

Legyen! Uraim — mond — ovakodjunk, hogy akiket a folytonos munka által a vasárnapi istenitisztelek jótéteményei s a családi élet örömétől megfosztottunk, egy napon erőszakkal ne követeljék azon jókat s élvezetet, miket tőlük igazságtalanul elraboltunk.

Nem hallatszik-e már a szocialista Most és társai hangjok, kik a munkás osztály számára a vasárnaphoz jogot követelnek? Ne várjuk, míg a fenyegető ököl ajtónk s ablakunk nem veri. Míg időnk van, munkáljuk a tőlünk függők javát. Engedjünk cselédeinknek, dolgozainknak stb. a vasárnapból egy részt; sőt adjuk, szerezzük meg nekik az egész vasárnapi szabadságot.

Kétségkívül — folytatja — elévült visszaéléseket nem lehet egyszerre megszüntetni; de kereshetjük az ahhoz vezető eszközöket.

De szóló nemcsak ezen kiáltó visszaélésekről akar szólni, hanem a tetszős alakban terjedő ama végzetes szokásról is, mely a vasárnapi vásárlásból áll, amit sokan még helytelennek sem tartanak. De ez ellen, mint a család s az ifju nemzedék méteye ellen, szóló hosszasan érvel s erősen kikel s különösen a vevő s vásárló családapákat s anyákat kárhoztatja s inti.

De — mondják — miként lehet ezen meggyökerezett szokásokat kiirtani? Hanem ez a kérdés régóta ő előttük (szónok és társai előtt) is áll. Tizenhét év óta áll előttök a gránit szikla, melyet sokan áttörhetlennek tartanak. De gyengeségöktől eltekintve, azon biztatásra támaszkodtak, — hogy a hit hegyeket mozdit el, s munkához láttak és a szikla nem mutatkozott oly keménynek, mint hitték. Itt aztán röviden megérinti szóló kitartó munkájok mindenféle s mindenütt látható jó eredményeit. — Azután így szól: „Mint a Szentgotthárd átfurása naponkinti munka által történik, melynél minden egyes munkás folytonos erőfeszítése arra szolgál, hogy a mai nemzedéknek a hegy-óriás bensején át utat nyisson: úgy a vasárnapi társaság feladata abban áll, hogy folytonos együttes és gyakorlati munkásság által az ipari és kereskedői önzés gránitján áttörjön.“ S igaz is — mond — hogy törekvésüket lassanként mind jobban-jobban megértik. — S ezt ismét sok és különböző példákkal igazolja. —

Azonban okuk van szomorúságra is; mert nemcsak a munka nehézségével kell küzdeniök, hanem azok közőnyösségével is, akiknek segítségére jogosan számítottak; s e közőnyösséget mint nagy és nehéz akadályt úgy tünteti fel s ellene egész hévvel kikel.

Majd kéri hallgatóit, hogy félre ne értsék sürgető kérését, sőt munkálkodjanak tényleges és keresztyéni segítségökkel, amint tőlük telik, a nagy és szent cél elérésére, s alakítsanak e végre minél több vasárnapi társaságokat. S egyszersmind emlékeztet, hogy a mű, amin dolgoznak, nem csupán emberbaráti s közhasznú, hanem egyszersmind valóságosan keresztyén jellemű.

Nemcsak vasárnapi pihenést s szabadságot óhajtanak ők, hanem *megszentelt* vasárnapi nyugalmit. Minden műnek, mond, melynek célja az Isten országa előmozdítása, az evangéliom szelleme által megszentelt eszközök által kell gyámolittatni. Mi — folytatja — nem csupán emberi bölcsesség és ismerethez fordulunk, melyeket különben épen nem lehet egészen mellőzni oly feladatnál, melynél az állam és a háztartás oekonomiája kérdéséről van szó; hanem ami előttünk legfontosabb, az még valamivel több: mi óhajtuk, hogy akik velünk egyesülni akarnak, a hit fegyvereivel ellátva s azon régi alapelvtől áthatva legyenek: „*Ugy munkálkodj, mintha magadtól mindent megtudnál tenni, s úgy imádkozz, mintha Isten nélkül semmit sem tehetnél.*“

Röviden: „nem körülünk, hanem felettünk kell keresnünk a bölcseséget; a bölcsesség, mely felülről jön, az egyedüli, amely minket célhoz vezethet.

Könyves János.

KÖNYVISMERTETÉS.

Megjelent: *A magyar protestáns egyház történetének irodalma. Irta és kiadta Balogh Ferenc hittanszaki tanár a reformátusok debreczeni kollegiumában. Debreczen, nyomtatott a város könyvnyomdájában. 1879. Mj. (8-ad rét, 93 lap. Angol czimlappal is ellátva s Lorimer Péternek, a londoni angol preszbiteri kollegiom tanárának és az „Egyetemes preszb. szövetség“ által kiküldött történelmi bizottság elnökének ajánlva).*

A fáradhatlan szerző „Magyar prot. egyháztörténelem részletei“ czimű műve *Bevezetés-ének*, mely öt §-ban 19 lapra terjed, hatalmasan meg bővített kiadását veszi e munkában az olvasó. Jelen bemutatató sorok írója nem akar e mű behatódó bírálásába bocsátkozni; célja csupán az érdeklődők figyelmének felkeltése az iránt.

A jelentékeny átdolgozás nemcsak a külterjedelemben, de a tartalomban is mindjárt első tekintetre szembetűnik; míg az első összeállításban a XVIII. század előtti időszakból 5, addig ez újabb gyűjteményben 16 író, a XVIII. századból amott 6, itt 21 író s így tovább, van ismertetve. Összesen 150 író töl fel, közöttük 44-et részletesebb életrajzban bemutat; kiterjeszkedik bőven a monográfiákat adó, és külföldi írókra is; jegyzeteiben pedig érinti a zsinatügyi, — térképirodalmat stb. E mellett gazdag jegyzeteiben több más érdekes kibővítést ad; a felsorolt történetírókra vonatkozó ismert források csatolásával pedig — mondhatni — megbecsülhetlen szolgálatot tesz. Zárszávában tanulságos összezést nyújt, buzdít, jelen kiadáshoz rövid indokolást ad s egy „magyar történelmi társulat“ alakítását sürgeti. Végül az egésznek használatát felette megkönnyítő teljes névmutatató áll.

Általánosságban ki kell mondanunk, hogy e mű — *napjainkig levezetve* — legteljesebb ezen annyira fontos téren; s már csak ezért is méltó, hogy lelkéseink, tanáraink minél nagyobb figyelembe részesítsék. Ide járul — s ez szerintünk kiváló előnye, — hogy minden sora mig egy felül szorgalmas buvárlatról, másfelől a tárgy iránti legforróbb lelkesezésről tanúskodik. Álljon itt mutatványul *Zárszávából* egy részlet, a mint ez az előadottakra vetett rövid visszapiantás után a második bekezdésben így következik:

„Tettünk . . . ez tagadhatatlan! szép és nagy szellemekkel áldatott meg a protestáns Sion is . . . Soha el nem fogyott a kegyelet multunk és nagyjaink emléke fentartása iránt. De mind e mellett is összes egyházi életünket felölelő történeti nagyszabású mű maig sincs; ez is igaz. Mikor a kor megszülte emberét, egy Bodban, Sinaiban, hiányzott a világra bocsátás eszköze. Hol a férfiú, a hivatott, a ki életét szentelje a 3 százados egyház története megírására? egy élet kell arra, mert a felkutatandók, a rejlő adatok, forrásaink kiadva nem igen vannak. De kinek áll rendelkezésére egy ily célú élet? a hivatottak, elvi és másnemű harcok tüzeiben emésztették el napjaik, éveik jó részét, a jelen követelte tőlök a mához szólást, a mult maradt, és ápolása szűkebb körre szorult. Vannak előmunkálatok, így el fog el kell következni a szerencsésebb kornak, mely megszüli a kívánt történetírót, kiből az egyház lángoló szeretetének nem szabadand hiányozni, — különben a hangot el nem találja s a keblek hurjait üdvös rezgésbe nem hozandja. Legyen úgy!“

Alább: „Szolgáljon e jelen kis kézikönyv az ifju nemzedéknek, főleg hittanulóinknak buzdítóul becsülni és tanulmányozni többnyire borus, de akkor is megható és megkapó multunkat s írott maradványait. Vajha gyuladna a szent láng a Szilágyi Benjámín, Szombathi, Bod és Sinai, mint buvárok és gyűjtőknek nyomaiba lépni!“

Nem mondunk nagyot, ha állítjuk, hogy — mig rendszeres és teljes egyháztörténetünk csak pium desiderium — az ily gyűjteménynek egy jóra való lelkész, felekezeti tanár stb. asztaláról hiányozni nem szabad. Kivánatos is minden tekintetben, hogy minél többen lapozgassák azt; és ha e közben ismeretkörük, történelmi jártasságuk szerint itt-ott hiányokat vagy hézagokat találnak, illetőleg bepótolni, helyre igazítani valójok van: idevonatkozó utbaigazításait — meg vagyunk győződve, — épen a buzó szerző veendi legnagyobb örömmel és köszönettel. Így közös munkával aztán legalább iredalom-történetünk lehető legteljesebb gyűjteményben nem sok időre létre jöhet.

Egyebekre nézve szeretjük e különben is értékes kis munkát szerző „Magyar protestáns egyháztörténelem részletei“ czimű műve hasonlóan átdolgozott s bővített kiadásának előhírnökéül tekinteni.

(*Fentírt mű megrendelhető szerzőnél vagy bármelyik debreczeni könyvárúsnál, ára 60 kr.*)

Z.

„*Latin Gyakorlókönyv*“ gymnasiumok II-ik osztálya számára, szerkesztette Békési Gyula gymn. tanár. Debreczen, kiadja ifj. Csáthy Károly kir. gazdasági tanintézeti könyvárú. 1879. A nagy nyolczadrétbe fűzött 150 lapra terjedő mű ára 1 frt. A mű három részre oszlik: az *I. rész olvasmányokat foglal magában 82 lapon*; az olvasmányok igen változatosak s általában érdekesek; vannak ezek közt 1. mesék, 2. párbeszédek, 3. hőskori mondák, 4. rövid elbeszélések, 5. történeti elbeszélések s végre „az elveszett fiu“ czimű szindarab. A mesék között vegyesen magyar nyelvűeket is találunk, míg a többi irányfajokból felvett példák mind latin nyelvűek. Célyszerűnek találtam volna pedig, ha a többi rovatok alatt is közöltetett volna legalább egy két magyar nyelvű példa.

Mert általában úgy tapasztaljuk, hogy a tanulók könynyebben fordítanak latinból magyarra, másfelől pedig épen a magyarból latinra fordításnál látszik meg, hogy a tanulók a latin nyelvtani szabályokat valóban tudják-e és helyesen alkalmazzák-e, s különösen a latin időket jól használják-e? Miután azt kívánom, hogy e derék mű sok kiadást érjen, azt is óhajtom, hogy majd a különböző irányfajbéli példák közé vegyesen néhány magyart is iktasson a szerző.

A *II. rész* „Latin-magyar szótár az olvasmányokhoz.“ A latin szavak mértéke meg van jelölve. Ohajtandó, hogy a tanár urak szigoruan meg is követeljék, hogy a tanulók a latin szavakat mérték szerint tanulják meg, részint a helyes kiejtés végett, részint azért mert a szók mértékének tudása a költemények tanulásánál a tanulóknak könnyebbésgökre szolgáland.

Vége a *III. rész*, függelék czim alatt pótló jegyzeteket tartalmaz az alaktanhoz.

S végre legyen szabad nekem néhány jóakaratu megjegyzést ide iktatnom.

Sokan találgatják, hogy mi lehet az oka annak, hogy ma a gymnasiumi tanulók nem mutatnak fel általában véve kellő jártasságot a latin nyelvben, holott a taneszközök soha ily számban nem állottak rendelkezésükre, a tanszék-ek számosabb és képzetesebb tanárokkal vannak betöltve, mint bármikor. — Hanem az okok közül rendesen kihagy-
nak egyet, szeréntem pedig igen fontosat. A tapasztalat bizonyítja, hogy a tanulók a gymnasiumi I. és II-ik osztályában a latin nyelv alak- és mondattanát teljességgel nem végzik el s nem teszik sajátjukká s mégis a III-ik osztályban már Cornelius Nepos-t a classicus művét veszik fel, melyben a gyermek lépésről-lépésre új meg új nehézségekbe, ismeretlen nyelvtörvényekbe ütközik; itt már oly hosszú mondatok jönnek elő, hogy a declinatióban és conjugatióban magát kitalálni alig tudó gyermek azok részének összefüggését legtöbbször felfogni nem képes; hát az egyes fejezetnek tartalmára vagy éppen a fejezetek összefüggésére és így egy-egy egész életrajz tartalmára hogyan gondolna az a szegény gyermek. Egyszóval a C. N. nagyon nagy ugrással adatik a gyermekek kezébe. Ez ugrás ártalmára van a nyelv tanulásnak egyfelől azért mert a minduntalan előjövő nehézségek lohasztják a tanulóknak a latin nyelv iránti kedvet, szeretetet, részint azért, mert a gyermekek erejét meghaladónak látván a feladatot, fordítást irnak, azaz mankóra szorulnak, s egész gymn. pályájukon ritkán tudnak megmenekülni tőle. Sőt ismertem oly lelketlen tanárt, a ki a fordítást ledictálta, hogy a növendékek a vizsgálaton zengzetes nyelven szavalhassák el a Cornelius szép életrajzait. És így kérdem az ó-classicai szellemből sajátít-e el valakit az a fordítást bemagoló gyermek, s el lesz-e érve így a latin nyelv tanításának alakilag képző hatása? E rosznak elejét kell venni, s erre nézetem szerint azaz ut kínálkozik, hogy classicus író s például Cornelius Nepos már csak akkor vé-
tessék fel, a midőn a tanulók a latin nyelv szabályait, alakitanát és mondattanát sajátjukká tették, hogy azokat ne a classicus műből tanulják először, hanem ott azoknak szélesebb körben és változatosabb alakban való használatát megismerhessék s begyakorolhassák. Épen azért készítsenek a szaktanár urak a III-ik s ha kell a IV-ik osztály számára is fokozatosan ilyen „Gyakorlókönyvet,“ mint az épen szóbanforgó, s azután vegyék fel a remekíró; akkor már érteni fogják azt a növendékek s tartalmát is gyönyörrel és haszonnal olvasandják.

Ezen nézetben lévén, nagy örömemre szolgálna, ha az ismertetett „Latin Gyakorlókönyv“ szerzője, mielőbb a III-ik osztály számára is készítene egyet. A nyelvtanításnál conditio sine qua non a fokozatosság, s ha ez kellő figyelemben nem részesül, helyrehozhatlan bajok következnek be. Azért előbb jó gyakorló könyvek s csak azután remekírók használata.

Különbén a felvett művet jó lélekkel ajánljuk a tanárok és iskolai hatóságok becses figyelmébe.

Joó István.

Megjelent és beküldetett hozzánk Mártonfi Márton „Magyar nyelvtan“-a olvasmányokkal, gyakorlatokkal és ismétlő kérdésekkel. Az elemi népiskolák felsőbb osztályai, ismétlő- és ipariskolák számára, Kassán kiadta Maurer Adolf 1879. Ára nincs kitéve.

Szerző célját e könyv irásában legjobban megismerteti előttünk az „Előszó“-ban adott e pár megjegyzése: „A tanító magyarázzon meg mindent előbb; értesse meg a tárgyat növendékeivel; puhatolja ki, ha megértették-e? ha igen, akkor e könyv segítségére lesz az emléztetésben.“ Tehát emléztetés a cél, melyet mi, főként anyanyelvünk tanításában határozottan mellőzni kívánunk, mert szabály és nem tárgy ismeretre vezet.

Sok szomorú példáját ismerjük az emléztető tanításnak. Ily szomorú eredményre fog vezetni e könyv is a gyermek kezében; hitünk szerint nem akadályozza ezt meg szerző az által, hogy példából vonja el a szabályt és példát irat annak begyakorlására, mert e kérdésekkel és gyakorlatokkal célja nem a gyermek tanulásának megkönnyítése, hanem az hogy utmutatást adjon a tanítónak.

Különbén úgy a mint vannak, nem is használhatja azokat a tanuló, mert nem képes azokból kiségitő vagy rávezető kérdések nélkül a szabályt elvonni. Igaz, hogy a tanító iskolai tárgyalása előzi meg e könyv használatát; de ez sem változtat a dolgon, mert tudjuk jól, hogy a legrésztelensebben tárgyalt és legvilágosabban felfogott tárgy is hamar elmosódik az iskola után egész lelkével játékon csüngő gyermek emlékezetében, ezért a midőn iskolai feladatára készül, nem lévén képes a könyv tárgyalása után tiszta ismeretet szerezni, beemlézi az adott szabályt értelem nélkül és a mennyi idő alatt a tanító — ha észreveszi e bajt — újra felvilágosítja a tárgyat, gyakorló könyv és a szabály betanulása nélkül is rávezeti a gyermeket a tárgy alapos ismeretére. Mi tehát nem tartjuk e könyvet népiskolai gyermek kezébe adhatónak; sőt a beemlézés igen sokszor szánandó eredményeit tekintve nem adnánk helyet a magyar nyelvtan tanításánál olvasó könyv nélkül a népiskolában semmiféle gyakorló könyvnek. Anyanyelvünk megérdemli azt az időt, mely arra fordítatik, hogy a tanító vezetése mellett maga a gyermek vonja el és alkossa a nyelvtani szabályokat és úgy az olvasmányokból fölkeresett mint a maga által alkotott példákon lássa azokat alkalmazva, azoknak öntudatos alkalmazásába egészen begyakoroltassék és így lehetőleg sok oldalu szemlézés és alkalmazás által a tárgyat egészen sajátjává tegye. Csak így fogja ismereteit kivinni az életbe; ez uton foghat a népiskola a nyelv csinosodása, javítása nagy és szép munkájában hasznos szolgálatot tenni; e módon lesz a nyelvtanítás magára a gyermekekre nézve is szellemileg képző.

Szeretnők elhinni, hogy szerző is ezt óhajtja. — Erre látszanak mutatni e megjegyzései: „A tanító magyarázzon meg mindent előbb; értesse meg a tárgyat növendékeivel puhatolja ki, hamegértették-e?“ Mert azt hisszük, a „magyarázzon meg“ szó alatt nem elméleti előadást, hanem szemléltetés általi felőgatást ért; a „megértetéssel“ pedig nem elégszik meg, hanem azt is megkívánja, hogy ezt oly gyakorlás kövesse, mely képessé teszi a növendéket a szabályok öntudatos alkalmazására. Különbőség tehát e tekintetben köztünk csak abban áll, hogy a szerző a magyar nyelvtanítás célját könyve által elérni véli, én pedig számos szomorú példa után a magyar nyelvtanítás egész céljának megsemmisítésétől félek azon esetben, ha a gyermek kezébe oly könyv adatik, melyből a tanító beemléztetheti és pedig a

növendékeknek legalább 80%-ával értelem nélkül a nyelvtani szabályokat.

A könyv a III. és IV. osztály számára való tananyagot foglalja magába; ezen kívül közöl ügy- és okiratokat, továbbá olvasmányokat, még pedig ez utóbbiakat elszórtan a nyelvtan tárgyalása közben is.

A III-ik osztály tananyagából, az első részben a mondattagokat, a másodikban a beszédrészeket és ezek ragozását ismerteti. Ugyanily rendben és felosztással tárgyalja a IV. osztály tananyagát is. Tehát igen helyesen az osztályok közt concentricen öleli fel a tárgyat, mert mindegyik fokon vesz fel a nyelv mondattani és szótani részéből annyit, a mennyi szükséges arra nézve, hogy a növendékek egészet nyerjenek. A mit az előző fokon elvégzett, azt folytatja és bővíti aztán tovább a IV. osztályban. Azonban azt a sorrendet tekintve, melyet szerző a tárgy kidolgozásában követ, vele nem értek egyet. Mondattani alapon kezdjük és folytatjuk igen is az anyanyelv tanítását, de ez nézetünk szerint nem azt teszi, hogy a mint a mondatot megismertettük; ugyanakkor sorrendben tanítsunk meg minden bővítést, sőt azt hisszük, tanításunk kezdetén olyan mondatot, melyben bővítések fordulnak elő, felvennünk nem is szabad. Együtt, párhuzamosan kell tanítanunk a mondatant és szótant; a mely mondattagot megismertettünk, tanítsuk meg azt szótanilag is elemezni. Ezért kell előbb rövidebb mondatokkal dolgoznunk; fokként bővítjük ezt aztán lépésről-lépésre mindig tágitva a gyermek ismeretkörét. A különválasztást tehát nem helyeseljük. Kifogásunk van a beszédrészek tárgyalási sorrendje ellen is. E tekintetben csak egy pár helyre teszünk megjegyzést. Nézetünk szerint előbb lett volna tárgyalandó a főnév, mint az ige, mert ez látszik előttünk természetesen. Előbb a mi — azután mit csinál. Ha szerző ezt teszi, nem lesz kényszerülve oly nehézkes tárgyalásra, mint a melyet a 10. és 11. lapon találunk. „Az ige önmagában is fejezhet ki egy teljes gondolatot,“ nagyon nehéz felfogni a gyermeknek; a személyragok tárgyalását úgy mint itt elő van adva, ügyes tanító is alig lesz képes egyhamar megértetni. De van itt helytelen szabály is, pl. ez: „Az ige mindig állítmányképen áll a mondatban.“ Ezt a szabályt: „Az igében gyakran befoglaltatik az alany is, midőn az igéhez bizonyos hangokat függesztünk“ ismét igen nehézkesnek tartom, mert a gyermek nem fogja eltalálni, mikor kell az ily mondatokban: irok, tanulok, az alanyt befoglaltatni tekinteni mindaddig, míg a személyes névmásokat és az igeragozást meg nem tanulta. Jól látja ezt maga szerző is; azért azonnal hozzá fog az igeragozás tanításához, de megelőzi a személyes névmások tanítását, melyek reá vezetnék a gyermeket a személyek felismerésére és megkülönböztetésére. A személyragokkal és a cselekvéssel felfogatni e személyeket igen nehéz, s ha ez sikerül szerzőnek, elismeréssel adózunk neki; de sajnáljuk nem mondhatjuk sikerültnek népiskolában az ilyen tanítást: „Midőn a beszélő személyt akarjuk az igével kifejezni, akkor hozzá: k vagy m hangot függesztünk, például: iro-k, tanulo-m a leczkét.“ „A beszélő személyt: első személynek mondják.“ Ha egyéb hibában nem szenvedne ez állítás, elég hiba az, hogy a magy. nyelvtan: „iro-“ „tanulo-“ igéket nem ismer. De hibája az, hogy előadás, pedig a személyes névmásokkal együtt ragozott igékből ügyes vezetés mellett

a gyermek önmaga kikeresi és elválasztja a ragokat. Szerző tárgyalása nem módszeres népiskolai tanítás.

Érdekes még a főnevek többes számának felfogatása. Ezt mondja szerző: „A többes számú főnévhez k hangot teszünk“ (tehát az itteni felfogás szerint lenne katonák-k, fiúk-k stb mert katonák, fiúk, a többes számú főnevek). E szabály szerint asztal többese asztal-k, szék-é szék-k. Ok—ek ragról pedig nem lehet még itt tanítani, mert a hangzók ismertetése hátrább következik, sőt a hangrokonság törvényét a hangzók megkülönböztetése alkalmával sem ismerhetik meg a gyermekek, mert a szavak hangjokra nézve nincsenek ismertetve.

Nem akarván az egész könyv tárgyalását észrevételekkel kísérni, csak egy pár sajtóságra óhajtjuk még felhívni a szerző figyelmét, nevezetesen:

A szabályokban határozottan hibásoknak tartjuk az ily kifejezéseket: „Az igére úgy kérdezzük: Mit cselekszik vagy minő állapotban van az alany?“ 10 l. 13. „Az alany, állítmány, tárgy és határozó mellett állhat a mondatban oly rész is, melyre úgy lehet kérdezni: milyen vagy hány?“ stb. stb. 7 l. 10. „Az oly főnevet, mely több hasonló tárgyra is ráillik.“

Az ilyenek: itt, ott, ugyanitt, oda, emide, innen, onnan, nem tarthatók mutató névmásoknak, (26 l.) az akkor, ekkor, ilyenkor, olyankor stb szavak származásának megismertetését mi nem tartjuk mellőzhetőnek (28 l.).

Különben is hosszúra nyult észrevételeink sorát ezennel berekesztjük, megjegyezvén, hogy ezuttal csak a III-ik osztály tananyagára voltunk tekintettel; de ismételjük, hogyha a tárgyalás menetével mindenben egyetértenénk is, mivel mi az értelem nélküli emlézésre alkalmul szolgáló nyelvtani gyakorló könyveknek barátjai nem vagyunk, Mártonfi Márton ur „Magyar nyelvtan“-ának használatát ajánlani nem tudnók.

Adakozások.

A magyar protestáns egyetem javára tek. Mólnár Béla ügyvéd ur újabb tudósítása szerint a dunántúli egyházkerületből következők jegyezték be adakozásaikat: Konkolyi Gyula aranyos-maróthi ügyvéd 200 frt; Szekeres Mihály takácsi lelkész 20 frt; Jókai Károly komárommegyei birtokos 200 frt; Begedi István istvándi-i lelkész 50 frt; Mórocz Kálmán b.-füredi kir. jbiró 50 frt; Somogyi Gyula eh. rádocsi lelkész 10 frt; Szeles József enyingi mérnök 20 frt; Paál Farkas jákói birtokos 50 frt; Vikár Lajos veszprémi ügyvéd 10 frt; Cseh Gábor vámosi lelkész 10 frt; Segesdi Miklós füredi lelkész 15 frt; Kovács József görgetegi lelkész 5 frt; Nyikos Kálmán litéri lelkész 50 frt; Pap Sándor inka-szentgyörgyi lelkész 10 frt; Barthalos Dezső csurgói segédlelkész 10 frt; Czike Lajos ó-szőnyi lelkész 25 frt; Mólnár Sámuel v.-ladányi lelkész 25 frt. — Összesen 760 frt.

Ezen összeget az ezen lap 19. számában kimutatott 3265 frthoz adva, a fentiszelt egyházkerületből a protestáns egyetem javára összesen 4025 frt gyűlt. A gyűjtés folytatását igéri t. Mólnár Béla ur, kinek megjegyzése szerint a 19. számba sajtóhiba csuszott be, mert nem Mólnár Antal, hanem Mólnár Lajos székesfehérvári ügyvéd kötelezett 100 frtot.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

Hálaadó istenitisztelek. A debreczeni ref. főiskolában f. hó 17-én d. e. 8 órakor tartatott a tanévet berekesztő hálaadó istenitisztelek a főiskola imatermében. Ez alkalommal Gergely Károly tanár mondott emelkedett imát. Jelen voltak főt. Révész Bálint püspök ur, a tanárkarok s tanuló ifjuság teljes számmal.

Ugyanily istenitiszteleket tartott f. hó 18-án Némethi Lajos ref. lelkész s az iskolaszék buzgó elnöke a Nagytemplomban, hova e végett az összes ref. népiskolai fi- és leány-növendékeket összegyűjtötte. Megható volt ugy a 3000 főt meghaladó gyermeki kar lelkes éneke, mint nevezett lelkész buzgó imája. Dicséretes s felekezeti tanintézethez méltó kezdeményezés.

Ezen istenitiszteletekkel a nyilvános vizsgák a főiskola összes intézeteiben, s a ref. egyház népiskoláiban megkezdődtek.

A szathmárnémetii ref. gymnasium évváró vizsgálatai alkalmára többen ajándékoztak jutalomdíjakat ez évben is, névszerint Jákó Mihály, Fésös András lelkész, Fekete Benő és neje György Lenke tanítónő, Héder Sándor stb. Ajánljuk e szép példát követés végett vidéki gymnasiumaink pártfogósága figyelmébe.

A szathmárnémeti ref. gymnásiumnál Kis Kálmán nagy-kőrösi s Dr. Kiss Áron budapesti tanárok boldogult nagy-atyjuk, Munkácsi Iró Pál és neje nevére s emlékére 100 frt alapítványt tettek ösztöndíjalapul egy szathmári egyházmegyebeli lelkész vagy tanító szorgalmas és jó erkölcsű fia javára. — Örömmel jegyezzük fel, hogy ez intézetben az ösztöndíjak s vizsgálat alkalmával történő jutalmazások egy idő óta jelentékenyen szaporodnak, s hogy közelebb a környékben gyűjtött kegyes adományozásokból oly tápintézet állított fel, melyben több mint 20 növendék nyer mérsékelt díjfizetés vagy díjpótlék mellett teljes ellátást.

A tiszántuli ref. tanáregyesület iránt az érdeklődés legujabban e következőkben nyilatkozott. — A nánási ref. egyház alapító taggá lett; a tiszántuli ref. egyházkerületi közgyűlés három évre, évenként 50—50 frtnyi segélyt szavazott meg; a vésztői ref. egyház, a nagyszalontai ref. gymnasiumi alap pénztára, a miskolci ref. lyceum, a bárándi ref. egyház, Papp Károly bihari ref. esperes, Csák János vésztői ref. lelkész pártoló, Bihari Kálmán, Csontos Kálmán, és Szathmáry György hajdu-szoboszlói tanárok, Csiky Lajos debreczeni akadémiai s. tanár s Dombó Vincze csurgói ref. gymn. tanár rendes tagokká lettek. — Az egyesületi bizottság a nemes lelkű alapító és pártoló tagoknak hálás köszönetet szavazott, s a főtiszteletű egyházkerület becses adományát egy nagyobb szerű alapítvánnyá egyesíteni s a többi kegyes alapítványok közt kiváló kegyelettel őrzeni elhatározta. — Gergely Károly egyesületi jegyző.

A biblia forgalma jelen századunkban. Érdekes adatokat közöl erre nézve a „Printing Times.“ Az 1804-ben felállított angol bibliaterjesztő társulat minden más hasonczélú társulatot óriási mérvben megelőz működésében a mennyiben csak maga 82 millió bibliát terjesztett el. — (Jobb tudomásunk szerint, a mennyiben kezeink közt van a mult hóban megjelent kimutatás, több mint 85 millió egész bibliát, újtestamentomot vagy bibliai részletet adott ki a társulat 225 nyelven és dialektuson. Hetvenöt évi működése alatt bibliák fordítására, átnézetésére, nyomtatására és kiadására több mint 8.500,000 fontot (tizszer annyi ezüst forintot)

költött. Ez utolsó évi kiadása 223,476 font volt s ebből otthon és külföldön elterjesztett 1.415,214 egész bibliát és 1.928,781 újtestamentomot.) Az amerikai bibliaterjesztő társulat, mely az előbbi után 13 évvel állított fel, mintegy 35 millió példányt hozott forgalomba. A német társulatok együtt 8.500,000, a svájci társulatok közel 2 millió, a francziák majdnem 1.600,000, a hollandok valamivel több mint 1.287,000 példány bibliát terjesztettek el. A hiberniai társulat, mely csaknem egykorú a londonival, fennállása alatt mintegy 4.189,000 s a skót nemzeti társulat 1861 óta körülbelől 4.768,000, az 1841-ben alapított angol bibliafordító társulat 3.200,000 s az utolsó félszázad alatt a trinitáriusok saját fordítású bibliájokból mintegy egy és egynegyed millió példány bibliát terjesztettek el. Ezek mellett egy dán társulat 37,000, egy svéd társulat közel egy millió, egy norvég társulat majdnem egynegyed millió bibliát bocsátottak ki eddigi munkájok eredménye gyanánt e század elején történt megalapulások óta. A többi társulatok felől biztos adatok nincsenek, de ezek mintegy 3 millió bibliát adhattak ki. Ezek szerint a jelen századunkban kibocsátott bibliák száma 150.000,000-ra rug. És pedig itt csak az olyan társulatok vannak tekintetbe véve, melyek első sorban bibliaterjesztő társulatok, az olyanok pedig nem, melyek a bibliaterjesztéssel csak mellékesen foglalkoznak, minő pl. a londoni traktátusterjesztő társulat, mely a mult évben is 74,000 angol bibliát és újtestamentomot adott ki, továbbá a keresztény ismeret-terjesztő angol társulat, mely évenként 250,000 példány bibliát hoz forgalomba. Ezen és más magánvállalatok nagyszámu bibliáit azonban egyensúlyozóul veszi föl adataink közlöje azon nem egész-bibliákkal, hanem csak újtestamentomokkal vagy bibliai részletekkel szemben, melyeket említett társulatok kiadnak, vagyis a fent adott roppant összeg ugy tekinthető, mint megközelítőleg helyes. (Cs.)

A „Századok“ ban következő sajtósági érdekű hirt olvassuk: A porosz királyi akadémia által kiadott Corpus Inscriptionum Latinarum III. kötete 2-ik részében közölve vannak az eddig feltalált Tabula Ceratak. A XIII. Cautio Societatis a 950. s 951. lapon van közölve. Mint a többinél, ugy ennél is előre van bocsátva, hogy az illető tárgyhól őriztetik;

„a 167. d. Mart. 27. Extat Berolini.

Triptichi, quod fuit tabulae prima et secunda m. O. 162 ad O. O. 85. Repertae sunt *Verespataki* a. 1855. in monte Letty in fodinis S. Catharinae. Deinde a. 1858. vidi eas Nagy-Enyedi in museo collegii reformati. Nuper easdem emit museum Berolinense.“

Hogyan került ez a nagybecsű római régiség Berlinbe? Tudakozódásunkra azt a választ nyertük, hogy egy nagyenyedi történet-tanár régi pénzekért cserélte el, melyekkel az enyedi numismatica collectio alapját vetette meg. Ugyanezen munka 953. lapja szerint egy másik tábla 1857-ben „fuit Nagy-Enyedi in museo collegii reformati.“ Kérdés, ott van-e most is? Erdélyben általánosan beszélnek, hogy még e század elején az unit. collegiumból egy hasonló tábla Angliába került, — s hogy egy megvesztegetett tanuló vitte volna oda. —

Ily jelenségekkel szemben bizonynyal kívánatos, hogy a museumaink felett örködők a hasonló műtárgyakra nézve a legnagyobb éberséget s vigyázatot fejtsek ki, a mennyiben az ily könnyelmű sáfárkodás az egész egyházra és nemzetre a gyalázat bélyegét vonja maga után.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Joo Istvan.**

Főmunkatársak:

Tóth Sámuel.

Békési Gyula.